

Együttműködés-hogyan tovább?

Együttműködés! - a könyvtárügy örökzöld témája. Vannak lelkes hívei, profétái és ellenzői, kerékkötői.

A könyvtári együttműködésről többet beszélnek és érdekében kevesebbet cselekszenek, mint bármely más könyvtáritevékenység esetében. A legfrissebb irodalom nagy része régi igazságokat öltöztet új ruhába. Már 1899-ben sürgették a kooperációt és az utolsó 70 év tapasztalatai aláhúzzák a széles körű könyvtári együttműködés nehézségeit.

Ahogy módosulnak a könyvtárak feladatai, technikai eszközei, úgy módosulnak az együttműködés lehetőségei és formái is.

Sokan reménykedtek, hogy az új technikai eszközök ösztönzőleg hatnak az együttműködésre, de az igazság az, hogy ezek nem annyira a kooperáció céljait változtatták meg, mint inkább csak a célok elérésének eszközeit. A technika még nem érte el a könyvtári területen azt a hatást, amit Ralph PARKER megjövendölt: az új technika el fogja pusztítani a kiskönyvtárakat, ahogy elpusztítja a kisvárosokat, az egy tantermes iskolákat, és ahogy a kis vegyeskereskedéseket felváltja az ABC üzletek sora.

A Library Journal időszerűnek látva a probléma új megvilágítását, azt egyik számában miniszimpózium formában vitára bocsátotta. Az ismert, kiváló tollú szakember, Richard M. DOUGHERTY vitaindító cikkéhez öten szoltak hozzá, öt különböző szempontból.

Az együttműködés lényegében addig mondható sikeresnek, míg minden közreműködő megtalálja számításait. Ha összevetjük az eddigi kooperációs formákat a vitaindító értékmérő kritériumaival, igazi sikert kevés együttműködés tudott felmutatni. A kritériumok:

1. sikerebb szervezeti forma alakult-e ki a kooperáció alapján;
2. jobban hozzáférhetővé vált-e az anyag;
3. a könyvtárak együttese hatékonyabban működik-e, mint korábban egyedileg;
4. az új program érdekében módosult-e a helyi gyűjtés és szolgáltatások;
5. korszerűbbek és gördülékenyebbek lettek-e a könyvtári munkafolyamatok;
6. kiképezték-e a személyzetet az együttműködés maximális kihasználására;

7. nem növekedtek tovább, sőt csökkentek-e a költségek;

8. új szolgáltatásokat, illetve a régiók kiterjesztését eredményezte-e.

Mások vitathatónak tartják e kritériumokat, hiszen az elsődleges cél a szolgáltatások színvonalának emelése vagy kiterjesztése. Az együttműködés költségcsökkentő volta ugyanolyan tévedés, mint azt feltelezni, hogy a számítógép alkalmazása pénzt takarít meg.

Az együttműködés sikertelenségének okát egyesek pszichológiai és szociológiai okokkal magyarázzák: azt olyan emberi hibák aknázzák alá, mint pl. az autonomia utáni vágy, a rendszer-sikertől való félelem, vonakodás a központi függőségtől. Semmi sem demoralizálóbb, mint felismerni, hogy az ellenség saját magunkban van, még akkor is, ha ezt régóta sejtjük - mondja az egyik hozzászóló. Nem fest kedvező portrét a kisstilű könyvtárosról, aki a haladás útjába egymás után építi a gátakat. De a könyvtárosokat meg kell nyerni a célnak.

Hiába tekintjük az együttműködést az egyedül üdvözítő utnak - mondja a vitapartner - ha összetévesztjük az eszközt a céllal, ha a kooperációt önmagáért tekintjük kívánatosnak. Eddig igyekeztünk meggyőzni magunkat, hogy a közös könyvállomány jó, sőt jobb mint az egyéni, holott az igazság az, hogy a közös könyvek, források vagy szolgáltatások csak másodsorban jönnek számításba, az olvasóknak sokkal előnyösebb, ha azok kizárólag egy könyvtár használatában vannak. Ha ebből indulnánk ki, könnyebben értékelnénk az együttműködési törekvéseket.

Sok könyvtáros elvben egyetért, de gyakorlatban ellenzi a kooperációt. Ennek okai közül néhány:

A regionális program és a helyi anyagi lehetőségek közti ellentmondás, általában az anyagi támogatás kérdése. Ha kezdetben sikerül is külön pénzt szerezni, ez a továbbiak során elmarad. Mások felvetik a kérdést, hogy a jelen, gazdaságilag megszorított helyzet segíti-e vagy gátolja az együttműködést. Az általános könyvtárosi szemléletben inkább gátló tényező, mert az együttműködés pénzbe kerül, és szívesebben költik ezt az összeget is a "saját" könyvtárra. Röviden, ha az együttműködési törekvések segítik elérni a kitűzött célokat, akkor jónak mondhatók, ha nem, nem fog fennmaradni az együttműködés.

A könyvtári rendszerek nem kompatibilisek. A könyvtárak közötti nagyságrendi különbség a munkafolyamatokban, eljárásokban is különbségekhez vezet. A helyi gyakorlat és hagyományok is gátlóan hatnak. Az együttműködés első tételként megállapítható: minél inkább befolyásolja a könyvtár helyi gyakorlatát, annál kisebb lelkesedéssel fogadják. Ezért nagy jelentőségű a szabványosítás hatása a bibliográfia egységességére. A MARC rendszer és a központi feldolgozás elfogadása kulcskérdések. Döbbenetes, hogy a könyvtárosok mennyire nem fogadják el a kész központi szolgáltatásokat. Pedig mit számít az olvasónak, hogyan vannak az adatok elhelyezve a cédulán, vagy a raktári jelzet a könyv gerincén! Lehet, hogy a könyvtárosok a szabványosítást állásuk veszélyeztetésének is tekintik? Fetiszizálják a tökéleteséget. A lehetséges hibák el nem fogadása már sok vonzó együttműkö-

dést pusztított el, a tökéletes utáni irreális törekvés a legerősebb együttműködés alapját is kikezdi.

Befolyásolja a kooperációt, hogy a szolgáltatásokat vagy a belső munkát tartja-e fontosabbnak a könyvtáros.

A felvetett problémák összefoglalása: igen kevéssé ismerjük olvasóink ki nem elégített igényeit és alig vannak eszközeink a meglévő vagy tervezett együttműködések értékeléséhez, ennek ellenére nagy összegeket fektetünk be gépesített központi katalógusok és hasonló eszközök létrehozásába találgatások, a reménységnél alig több elképzelések alapján. Kutatásokra kellene többet fordítani, ezek eredményei alátámaszthatnák az együttműködés realizálását.

Az emberi ellenállás mutatkozik meg minden eddig felsorolt akadályban. Nyilvánosan inkább azt szokták hangsúlyozni, hogy a központi szolgáltatások nem elégítik ki a használók differenciált igényét. De fel kell ismerni, hogy ez az intellektuális kifogás is érzelmet takar: pozíció- és állásföltést.

Az együttműködéssel kapcsolatban még sok komplex kérdést kell megoldani, de az előadó optimistán bizik a végső sikerben. Az elfogadtatáshoz két stratégiai szempontot vet fel:

- a könyvtáros bizzik saját magában, abban, hogy munkája sikeres lehet a gépesített, együttműködésen alapuló rendszerben is;

- a könyvtáros főiskolák alakítsák ki az együttműködést értékelő szemléletet a hallgatókban. Ma a könyvtárak tekintélyét a gyűjtemény, a személyzet nagyságában mérik. A főiskolák feladata, hogy szakmai célunk a méretek növelése helyett a szolgáltatások lehetőségeinek bővítése legyen.

A vitaindító cikk - ahogy már az eddigiekben is láttuk - természetesen élénk reagálást váltott ki, érveivel, szemléletével vitába szállnak. Az együttműködés sikertelenségének egyéb okait is látják, feltárják. A vita kétségtelenül elősegíti a tisztánlátást, csökkenti az illúziókat és ezzel realisabb talajra helyezi az együttműködés lehetőségeit. Az első lépés, melyet DOUGHERTY is megtett - kritikusan vizsgálni az eddigi eredményeket, ellentétben a tervek iránt mutatott elsietett lelkesedést sugárzó cikkek tömegével.

A "nagyobb jobb" szemlélet nemcsak a könyvtárakra, hanem a társadalom egészére jellemző szemlélet. De csődöt mondott, mindenütt a decentralizációra törekednek. Viszont a kis törekvések - mint pl. regionális feldolgozás helyi helyett - eredményezhetnek ugyan 15%-os megtakarítást, de nem erre van szükség. Az együttműködés olyan országos kérdéseire kellene koncentrálni, mint az angol National Lending Library of Science and Technology.

Az országos tájékoztatási rendszer központi pénztámogatás nélkül nem működhet. Lényegében egyetlen amerikai együttműködési programnak sem volt meg a kellő pénzügyi alapja. Fel kell tenni a kérdést, megengedheti-e magának az ország, hogy ne legyen együttműködésen alapuló könyvtári rendszer? Ha ilyen szolgálat nemzeti érdek,

akkor a munkát országos és helyi alapon egyaránt folytatni kell.

DOUGHERTY, R.M.: The paradoxes of library cooperation
BLASINGAME, R.: The great library in the sky prototype
GALVIN, T.J.: Not in our stars, but in ourselves
MASON, El: A trilliondollar bankrupcy
ANDERSON, J.F.: In the national interest
AKE, R.S.: Reimburse for differences
/Library Journal, 97.k. 9.sz. 1972.máj. p.1767-1775./

Paragó Lászlóné

Tervezési-, programozási, költségvetési rendszer az amerikai könyvtárakban

1. A PPBS története az USA-ban

A PPBS /Planning-Programming-Budgeting Systems/ bizonyos elemeinek /a kidolgozott tevékenységi változatok költség- és rendszerelemzésének/ alkalmazása már az 1920-as években fellelhető a General Motors és a DuPont cégeknél. Meghatározták a főbb célokat, kidolgozták az ezek elérését szolgáló programokat, felmérték és célok szerint elosztották az erőforrásokat és elemezték a lehetséges alternatívákat. Ekkor azonban a módszer alkalmazásánál még alig fordítottak figyelmet a gazdasági, társadalmi és politikai vonatkozásokra. A mai értelemben vett PPBS alkalmazására csak a 60-as évek elején került sor /ekkor már kormány szinten is/ az államigazgatásban, az iparban és az üzleti élet számos területén, sőt az oktatási intézményekben is.

2. A PPBS főbb jellemzői

A PPBS lényegében - legelterjedtebb meghatározás szerint - egy új költségtervezési módszer, a programtervezés és a költségvetés összekapcsolása. Főbb komponensei:

a/ a struktúra, mely a szervezet különböző tevékenységeit céljaik és megvalósítási módjaik szerint csoportosítja;

b/ a formális elemzés alkalmazása az egyes programok és változataik költség és nyereség oldalainak vizsgálatára;